

<https://doi.org/10.53656/his2024-3-4-dip>

*Civilization Boundaries
Цивилизационни граници*

ДИПЛОМАТИЧЕСКАТА АКТИВНОСТ МЕЖДУ ВИЗАНТИЯ И ЗАПАДА/ПАПСТВОТО В НАВЕЧЕРИЕТО НА КРЪСТОНОСНИЯ ПОХОД НА ВЛАДИСЛАВ III ЯГЕЛО И ЯН ХУНИАДИ ОТ 1443 – 1444 ГОДИНА

Проф. Ивайла Попова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract. The article traces the diplomatic contacts between Byzantium and the West/Papacy in the period after the Council of Ferrara-Florence (1439) until the Battle of Varna in 1444. The crusading initiatives of Pope Eugenius IV (in the person of Cristoforo Garatone, Giovanni Torcello, Ciriaco of Ancona) and of the embassies from the Byzantine Emperor John VIII Palaeologus to the Pope and the missions of the Byzantine diplomats in Venice, in the courts of the Burgundian Duke Philip the Good and King Alfonso V of Aragon (Andronicus Iagaris, Giovanni Torcello, Theodore Karystinos). On the basis of papal bull and letters, Byzantine documents, letters of Western European rulers are presented, on the one hand, the efforts of Byzantine ambassadors to secure Western aid and crusader ships for the defense of Constantinople and, on the other hand, the attempts of the West to organize a crusade to expel the Ottomans from the Balkans. The actions of some diplomats with dual loyalty who were both Byzantine envoys and papal ambassadors are analyzed.

Keywords: diplomacy; Byzantium; West; Papacy; Crusade

Настоящото изследване цели да проследи дипломатическата активност на Византия със Запада, и по конкретно с Папството, в навечерието на походите на Владислав Ягело и Ян Хуниади от 1443 – 1444 г. за справяне с османската заплаха. Както Папството, така и Византия изпращат свои пратеници и развиват активна дипломатическа дейност. Тази активност се явява продължение от преговорите, водени още на събора в град Констанц (1414 – 1418), в навечерието и по време на събора във Ферара-Флоренция (1438 – 1439), и е непосредствен резултат от постигнатите договорености – в резултат на унията между Източната и Западната църква Западът поема ангажимент да окаже финансова и военна помощ на Византия в борбата ѝ срещу османците.

Венецианец по рождение, през 1431 г. кардинал Габриеле Кондулмер става папа под името Евгений IV (1431 – 1447). След сключването на Фераро-Флорентинската уния през 1439 г. още на 7 октомври 1439 г. Евгений IV издава була до всички християни, с която призовава Западния свят да отпусне финансова помощ за Константинопол; урежда чрез банка Медичи да се изпратят 12 хиляди флорина на императорския двор за защита на византийската столица.

На 22 февруари 1442 г. Евгений IV определя кардинал Джулиано Чезарини за папски легат в Бохемия, Унгария и Полша с тройна задача, както казва полският историк Ян Длугош – да сключи мир между Полша (Владислав, полски крал 1434 – 1444 г., от 1440 г. и унгарски крал) и Унгария (Елизавета, вдовица на Алберт II, крал на Унгария 1437 – 1439), (за да може след това да обединят усилията си в борбата срещу османците), да организира поход срещу турците и да осигури за Евгений IV пълното подчинение на Полското кралство (Сассато 1956, р. 45). На 14 март с.г. Чезарини напуска Флоренция и заминава за Венеция, където обяснява на дожа Франческо Фоскари (1423 – 1457) и на Сената за желанието на папата да се постигне стабилност в Италия, и ги информира, че самият той заминава за Унгария, за да се опита да постигне мир между Полша и Унгария (Сассато 1956, pp. 45 – 46).

Папата изпраща и Кристофоро Гаратоне заедно с Чезарини, като задачата му е да посети и подтикне към поход владетелите и воеводите в региона на р. Дунав (Pesce 1974, р. 47). Паралелно с номинацията на Чезарини, през февруари 1442 г. папата определя Гаратоне, епископ на Корон, за папски нунций в Унгария, Молдавия, Литва, Влахия и Албания (Hofmann 1946, vol. III, N 261, pp. 68 – 75, esp. р. 71). Кристофоро Гаратоне (Pesce 1974) – хуманист, владеещ гръцки, папски легат, е важна фигура на папската дипломация преди Фераро-Флорентинския събор. Гаратоне прекарва повече от 5 години (1423 – 1428/1431) в Константинопол, усъвършенства гръцкия си език и колекционира гръцки ръкописи. На 30 септември 1423 г. Гаратоне е във византийската столица, секретар на венецианския байло Пиетро Контарини (Pesce 1974, р. 29; *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, р. 341). Това е служба, която преди това заемал хуманистът Франческо Филелфо. Опитът на Гаратоне и познаването на обстановката във византийската столица са сред причините да бъде изпратен от папа Евгений IV на поредица от дипломатически мисии в Константинопол. Благодарение на дипломатическата активност на Гаратоне в Константинопол в периода 1433 – 1437 г. византийската делегация избира страната на папата, а не на представителите на Базелския събор и заминава за Флоренция през есента на 1437 г. Като знак за благодарност и висока оценка от страна на папата за своята активна и успешна дипломатическа дейност, Кристофоро Гаратоне получава нова длъжност – на 27 февруари 1437 г. (Pesce 1974, р. 39) е обявен за епископ на Корон. Гаратоне се радва не само на доверието на папата, но също така на византийския император Йоан VIII и на константинополския

патриарх Йосиф II (1416 – 1439). Самите византийци възприемат Кристофоро Гаратоне като архитект на споразумението, което е постигнато. Силвестър Сиропулос говори за него като за личност, изпълнила всичко, което е обещано преди това, и подчертава, че вече е изпращан в Константинопол няколко пъти (Laurent 1971, p. 199; Half 2020, p. 100).

И след събора Кристофоро Гаратоне продължава своята активна дипломатическа дейност в стремежа на Папството да организира кръстоносен поход срещу османците. Както споменахме, в началото на 1442 г. папата изпраща кардинал Чезарини като папски легат в Унгария, който има задачата да реши проблема с наследяването на полската корона и да убеди владетелите в идеята за кръстоносен поход. Заедно с Чезарини заминава и Гаратоне като папски нунций, който трябва да подтикне владетелите в региона на Дунав да се включат в кръстоносната инициатива (Pesce 1974, p. 47). На 23 март 1443 г. Папството, чрез банката на Медичите, отпуска *„600 флорина, платени на преподобния отец господин Кристофоро, епископ на Корон, за разходите му по пътуването до Кралство Унгария и други места за делата на светия наш Господар, както се вижда от заповедта, издадена на 20 число на споменатия месец“* (Iorga 1899, vol. II, p. 20; Pesce 1974, p. 47; Saccamo 1956, pp. 46 – 47).

В булата от 1 януари 1443 г. Евгений IV налага на цялото християнство десетък, който да бъде използван за кръстоносен поход, и също така посочва спецификата на мисията на Гаратоне в страните от Дунавския регион (Hofmann 1946, vol. III, N 261, p. 71; Pesce 1974, p. 48). В средата на февруари 1443 г. Гаратоне е изпратен на втората си мисия в Унгария (Pesce 1974, pp. 49 – 50). Първо трябва да се срещне с кардинал Чезарини, да го информира за политическата ситуация в Югоизточна Европа, да обсъдят възможностите за поход и да влезе в контакт с владетелите, които са заинтересовани от този поход, като посети Литва, Влахия, Молдавия, Албания (Pesce 1974, p. 50). За това негово пътуване са му отпуснати 300 флорина от Camera apostolica *„за разходите, направени от него, отивайки при господаря легат в частите на Унгария и някои други места, за делата на нашия господар, папата“* (Iorga 1899, vol. II, p. 21; Pesce 1974, p. 50). Нямаме сигурни свидетелства, които да разкриват маршрута на папския нунций, поради което има съмнения дали изобщо стига другаде освен в Унгария. Към средата на април 1443 г. Гаратоне се връща заедно с Чезарини и двамата отиват във Венеция, за да настояват Републиката да се включи в планирания поход.

Евгений IV, запознат с възможностите и подготовката на дунавските владетели, по-специално на полския крал Владислав III Ягело и на влашкия воевода Ян Хуняди, се опитва да координира морските сили на Босфора, като определя племенника си – кардинал Франческо Кондулмер, за легат на кръстоносната флота (Half 2020, p. 115; Pesce 1974, p. 50). През есента на 1443 г. нунцията

преминава на разположение на Кондулмер. Задачата му е да търси финансиране от венецианците, да стимулира събирането на десетки и да поддържа контакт с византийците. Много е вероятно през юни – юли 1443 г. Гаратоне да се среща с византийските пратеници Теодор Каристинос, Андроник Ягарис и Джовани Торчело (Pesce 1974, p. 51, n. 146). През януари 1444 г. Гаратоне е в личен контакт с кардинал легата Кондулмер във Венеция, откъдето изпраща писмо до папата, заедно с Микеле Дзоно, който финансира папската флота (Iorga 1899, vol. II, p. 22; Pesce 1974, p. 51; Half 2020, p. 125). По-късно, през май, Гаратоне заминава с Кондулмер за Ориента. Кардинал Чезарини, както е известно, участва и загива в битката при Варна на 10 ноември 1444 г., а Гаратоне прекарва зимата на 1444 – 1445 г. на Крит, след което през Модон и Анкона пристига в Италия. През 1445 г. продължава работата си като папски секретар в курията (Iorga 1899, vol. II, p. 24; Pesce 1974, p. 52, n. 153)¹.

И след поражението на кръстоносните сили през 1444 г. продължава дипломатическата активност и от двете страни. През юни 1445 г. при папата пристига византийският пратеник Пахомий – архиепископ на Амасия² (Dölger 1965, vol. V, N 3510; Mergiali-Sahas 2001, p. 602; PLP 22221), отново да търси помощ за загиващата империя. Около Коледа на 1445 г. при папата пристига кардинал Исидор, на когото сега се възлагат надеждите на поддръжниците за западна помощ за Византия. През юли 1446 г. Гаратоне има контакти с византийския пратеник Николай Гуделис и неговия придружител Стефан (Pesce 1974, p. 53; PLP 4341).

Дипломатическата активност на Кристофоро Гаратоне от страна на Папството продължава и след драматичното поражение на западните сили при Варна. През септември 1446 г. е изпратен за трети път в Унгария, за да координира с Хуняди подновяването на борбата (Iorga 1899, vol. II, p. 26)³. Мисията продължава около три месеца, но смъртта на папа Евгений IV през февруари 1447 г. кара Гаратоне да се върне в курията малко след избора на папа Николай V (1447 – 1455). Настъпва кратка пауза в дипломатическата му дейност, тъй като не е ясно дали новият папа ще се ангажира активно с кръстоносния поход (Pesce 1974, p. 54). През май 1448 г. дипломатът е изпратен от папа Николай V с четвърта мисия в Унгария като папски легат с цел да действа в полза на кръстоносния поход. Данните за последните месеци от живота на Гаратоне са оскъдни. На 10 май 1448 г. са му отпуснати от Camera apostolica 220 флорина за мисията в Унгария. И знаем също, че в първите дни на септември 1448 г. се намира на р. Дунав заедно с войската на бившия войвода, сега регент на престола, Ян Хуняди (Pesce 1974, p. 55, n. 168). Въвлечен във военните действия, Кристофоро Гаратоне присъства на битката при Косово поле на 17 – 19 октомври 1448 г. и според свидетелствата на съвременниците, между които Франческо Филелфо и Антонио Бонфини, загива убит от турците (Half 2020, p. 109; Pesce 1974, p. 55, n. 169).

Папската кореспонденция от 40-те години на XV в. показва особено силното желание на папа Евгений IV да се организира кръстоносен поход, но освен Унгария, Полша, Влахия и Бургундия християнството дава много слаб отговор на неговия призив за война срещу враговете на християнската вяра.

Благодарение на дейността на кардинал Чезарини на 14 декември 1442 г. е постигнат така желаният мир между Владислав и Елизабета, което позволява активизиране на кръстоносните инициативи (Сассамо 1956, р. 51). В булата от 1 януари 1443 папа Евгений IV обяснява трагичната ситуация за християните на Балканите – Сърбия е нападната, Унгария страда от нашествията на османците, Кипър, Родос и Константинопол са сериозно застрашени (Сассамо 1956, р. 52).

На 9 януари 1443 г. папата иска от Венеция да изпрати 10 галери в Протоците (Босфора и Дарданелите) срещу османците. Венецианците са склонни да дадат самите кораби, но искат разносните за въоръжаването им да се поемат от Папството (Сассамо 1956, р. 53). Евгений IV разчита на морската мощ на Венеция и на финансовата подкрепа на Флоренция. Но ситуацията в Италия също е неспокойна, самият папа е въвлечен в борбите на херцога на Милано – Филипо Мария Висконти (1412 – 1447) с Антисфорца коалицията. Франческо Сфорца (кондотиер, херцог на Милано 1450 – 1466) успява да привлече на своя страна Алфонсо V Арагонски (1416 – 1458) и на 2 юни 1442 г. Неапол пада в ръцете на Алфонсо. Евгений IV през юни 1443 г. потвърждава властта на Алфонсо, който пък се задължава да участва в антитурския поход с 6 напълно въоръжени галери, като ги изпрати в Хелеспонта (Сассамо 1956, р. 54). Цялата италианска политика предизвиква съмнения дали папата, а също и Венеция, ще се занимават сериозно с кръстоносния поход. Венецианците поемат ангажимента на медиатори между папата и Сфорца през пролетта на 1443 г. Леонардо Вениер – венециански пратеник при Светия престол, се заема да посредничи между папата и Сфорца (Сассамо 1956, р. 56).

От своя страна, Византия също не стои бездейна, изпращат се редица дипломатически пратеничества до папата и западните държави да се призовава за западна помощ за организирането на кръстоносен поход и изпращането на кръстоносна флота, която да защитава Константинопол. През есента на 1442 г. при папата отива императорският пратеник, францисканецът Яков/Джакомо от Болоня, който отправя молба от 17 август 1442 г. до папата да окаже помощ за Константинопол за жителите му, изложени на голяма опасност. Същият пратеник преди това е във Венеция и успява да уреди три галери за отбрана на Константинопол през зимата (Hofmann 1946, vol. II, N 261, p. 72; Dölger, vol. V, N 3495; Thiriet, vol. III, N 2588, p. 96; Margiali-Sahas 2001, p. 602; Dölger, vol. V, N 3500; Đurić 1989, p. 309, n. 104). Францисканецът Яков на 7 септември 1442 г. известява и във Флоренция за тежката ситуация в Константинопол (Dölger 1965, vol. V, N 3496; Đurić 1989, p. 310, n. 106; Hofmann 1946, vol. II, N 261, p. 72).

На 3 май 1443 г. Венецианският сенат отговаря на друг византийски пратеник – Теодорос Каристинос (Thiriet, vol. III, N 2603, p. 101; Dölger 1965, vol. V, N 3498; Iorga 1902, vol. III, pp. 122 – 123; Caccamo 1956, p. 58; Pall 1938, p. 22, n. 2; Đurić 1989, p. 310, n. 107; Mergiali-Sahas, 2001, p. 602; PLP 11297)⁴, който обяснява за критичните условия във Византия и подчертава необходимостта от флот, който да блокира преминаването на османски войски от Азия в Европа (Nicol 1988, p. 383, n. 1; Đurić 1989, p. 310, n. 110). Той се ангажира да оказва натиск върху папата да омиротвори Италия и да настоява пред папата и пред Бургундския херцог Филип Добрия (1419 – 1467) за по-бързото въоръжаване на флотата (Iorga 1902, vol. III, pp. 122 – 123; Caccamo 1956, p. 59). Теодор Каристинос заявява, че императорът е сключил мир с турците, но те не го спазват. Пратеникът твърди, че османците могат да бъдат лесно прогонени от Гърция, но за това са необходими галери, които трябва да бъдат окомплектовани от Венеция. Сенатът го информира, че папата вече се е свързал с Републиката на Сан Марко за 10 галери (*corpora galearum*), които би искал да въоръжи, и Венеция му ги е предоставила. Кардинал Чезарини настойчиво изисква от папата въоръжаването на този флот. Също така Венеция съветва византийския пратеник да се свърже с папата и с Бургундския херцог и да ги посети, ако намери подкрепа в Рим и има време и необходимите средства. *Защото ние го уверяваме [Теодор], че нашият ум е най-искрен и най-пламенен в извършването на това, което сме предложили в полза на християнския народ.* Според сената на Венеция необходимо е преди експедицията да се омиротвори Италия и пратеникът да подкани папата да направи това, така че Венеция да има възможността да се занимава свободно със святата и полезна работа – т.е. с кръстоносната експедиция (Iorga 1902, vol. III, pp. 122 – 123).

Пратеничеството на Каристинос на Запад продължава. След Венеция минава през Флоренция и отива в Сиена (Dölger 1965, vol. V, N 3499; Iorga 1899, vol. II, p. 396; Caccamo 1956, p. 59)⁵, където е папският двор, и после в двора на Филип Добрия, където остава до края август същата 1443 г. (Jehan De Wavrin 1859, vol. II, pp. 31 – 37; Pall 1938, p. 22, n. 2; Caccamo 1956, p. 59, n. 3; Marinescu 1950, p. 421; Đurić 1989, p. 310, n. 107; Thiriet, vol. III, N 2603, p. 101; Kolditz 2013, p. 533).

Когато става дума за Бургундия, трябва да отбележим, че през 1442 г. има засвидетелствано византийско пратеничество до Дижон, прието от Филип, а херцогът обещава 4 галери от Бургундия (Thiriet, vol. III, N 2597, p. 98; Dölger, vol. V, N 3500; Đurić 1989, p. 311, n. 112). От писмото на Венецианския сенат до бургундския владетел от 2 януари 1443 г. може да се заключи, че Филип Добрия обещава помощ на византийците предната година при турската обсада на Лемнос (Thiriet, vol. III, N 2597, p. 98).

По отношение на сведенията за Теодор Каристинос, Жан Ваврен в своята „Хроника“ се занимава доста подробно с посолството на *Теодор Кристино* в

Бургундия, в Шалон на Сона (Jehan De Wavrin 1859, vol. II, pp. 31 – 37; Dölger, vol. V, N 3500; Saccamo 1956, p. 59, n. 3). Според разказа на Ваврен, Каристинос моли херцога да изпрати кораби в помощ на Константинопол „за да се помогне да се опази споменатият проток“ (*pour aidier à garder ledit destroit*); на което херцогът отговаря, че за тази цел има три галери, построени и въоръжени в Ница (в действителност още през юли 1443 г. тези галери са обещани на Великия магистър на родоските рицари и са предназначени за защитата на Родос (Iorga 1902, vol. III, pp. 134 – 135). Според Ваврен, Каристинос, „защото и друг път е бил във Венеция“ (*car il avoit autres fois esté à Venisse*) и е видял там големия брой галери, притежавани от венецианците, предлага на херцога да се обърне към Венеция (Jehan De Wavrin 1859, vol. II, pp. 33 – 34). Следователно Ваврен не е знаел, че Филип Бургундски вече се е обърнал към венецианците, за да получи *corpora galearum*, които да бъдат въоръжени за негова сметка и изпратени срещу турците още в края на 1442 г., за което свидетелства писмо на Венецианския сенат до херцога на Бургундия от 2 януари 1443 г. (Thiriet, vol. III, N 2597; Saccamo 1956, p. 59). Каристинос по време на посланичеството си в Бургундия лобира херцогът да въоръжи венецианските галери възможно най-скоро, както е обещал на венецианците през май. В отговора си той заявява, че предлага на императора 3 галери и 1 галеота, които ще екипира в Прованс, 1 голям кораб и 1 каравела, които са приготвени за помощ за о. Родос, като освен тях византийският пратеник иска още 4 галери за Константинопол. Тези 4 галери Филип Добрия „ще въоръжи във Венеция и така стават 7 галери, 1 галеаса, 1 голям кораб (неф) и 1 каравела, за които ще кажете на императора, че ще му ги изпратя и те ще бъдат добре въоръжени и екипирани и в помощ на императора и на цялото Християнство. И за тази армия аз заповядвам на сеньор Ваврен да бъде мой лейтенант и главен капитан на споменатите кораби в Гърция и Леванта“ (Jehan de Wavrin 1859, vol. II, p. 36).

Доволен от постигнатото в бургундския двор, през септември същата година (1443 г.) Теодор Каристинос отново е в Италия, този път при Алфонсо V Арагонски, заедно с кардинал Доменико Капраника и Чириако д' Анкона (Pall 1938, Appendix III, pp. 58 – 66; Halecki 1943, Appendix I, pp. 82 – 83; Saccamo 1956, p. 59, n. 4; Marinescu 1950, p. 421, n. 1; Mitev 2020, pp. 214 – 215). В писмо на Чириако до император Йоан VIII Палеолог, писано малко след 26 февруари 1444 г. по повод срещата с крал Алфонсо, се казва следното: „...Опитах всичко, за да убедя този господар, който има огромен апетит за слава, да насочи благородното си внимание върху омиротворяването на Италия и подкрепата на прекрасния папа в тази свещена военна кампания. Същото се опита да му внуши и Теодор Каристинос от Византия, Вашият изтъкнат пратеник, който пристигна преди няколко дни от Вашия величествен град, предвидливо изпратен от Вас като лице, натоварено със специална мисия по гореспомена-

тите дела до венецианците и други западни господари. Пред мен и пред него този добър господар изрази становището, че не се възпротивява на това начинание, в действителност той дори каза, че се чувства силно привлечен от него [начинанието]; обеща междувременно да Ви предостави помощ и да Ви подпомогне доколкото може с флот от Ибиса и Балеарските острови“ (Pall 1938, Appendix N3, pp. 58 – 66; Halecki 1943, Appendix I, pp. 82 – 83; Caccamo 1956, p. 59, n. 4; Mitev 2020, pp. 214 – 215).

За Чириако от Анкона може да се говори много – известен хуманист, който по време на пътуванията си из Егея събира гръцки ръкописи, копира гръцки надписи, прави рисунки на запазени антични храмове. Но също така е важно да отбележим и неговата дейност в полза на Папството като полуофициален дипломат, както посочва големият изследовател на живота и делото на Чириако – Едуард Боднар (Bodnar, Mitchell 1976; Bodnar 1988, 2015, 2003, 1960). Точно в навечерието на Варненската битка, според анализа на Ед. Боднар, Чириако се явява като неофициален или полуофициален папски агент на Изток (Bodnar 1988, p. 254). Анализирайки изворите, ученият посочва, че почти веднага след като Владислав III заема унгарския трон в края на 1442 г. и след обявяването на папската була от началото на 1443 г., започва дългото четиригодишно пътуване на Изток на Чириако, което е по-скоро политическо по своя характер, отколкото „антикварно“ (Bodnar 1988, p. 255). Първите 14 месеца от това пътуване (от септември 1443 до ноември 1444 г.) Чириако непрестанно посещава личности и места от стратегическа важност относно кръстоносната флота (Bodnar 1988, p. 255). През септември 1443 г., както споменахме по-горе, Чириако посещава крал Алфонсо Арагонски близо до Асколи, в градчето Пичено, който единствен е в състояние да обедини Италия, за да може да се организира кръстоносен поход. Важно е да отбележим, че Чириако посещава Алфонсо в компанията на двама акредитирани дипломати – това са папският легат кардинал Доменико Капраника и византийският дипломат Теодор Каристинос, изпратен от император Йоан VIII на Запад. По време на тази среща Чириако произнася реч, в която призовава арагонския крал да използва своята нова сила и да помири папата и Миланския херцог, за да се установи мир в цяла Италия и да съдейства за кръстоносния поход. Както посочихме, Теодор Каристинос, за когото Чириако споменава като *оратор* – латинския термин за *пратеник*, също отправя такова послание. Както посочихме, в своя отговор Алфонсо изразява интереса си към кръстоносната инициатива и обещава да изпрати кораби (Halecki 1943, pp. 79 – 85; Bodnar 1988, p. 256; Setton 1978, pp. 75 – 76)⁶.

Дейността на Чириако не се изчерпва само с това. В периода от средата на октомври 1443 г. до януари 1444 г. той е в Рагуза, място, където активно получава и обменя информация, ползвайки се със статута на стар приятел (Bodnar 1988, p. 256). Научава новините за успеха в кампанията на Чезарини и

Хуняди, изпраща оттук писма до изгънати принцове и прославени владетели в Италия, подтиквайки ги да запазят мир помежду си и да се присъединят към кръстоносния поход (Halecki 1943, pp. 79 – 85; Bodnar 1988, p. 257; Mitev 2020, pp. 214 – 215)⁷. При напускането на Рагуза на Чириако са поверени конфиденциални писма на властите в Рагуза за византийския император и за братята му Теодор и Константин, деспоти в Пелопонес (Bodnar 1988, p. 257). От Рагуза анконецът се отправя на шестмесечно пътуване с крайна дестинация Константинопол. Минава през континентална Гърция, през островите – Евбея (от тук пише дълъг доклад до Йоан VIII), Хиос, където се вижда със своя близък приятел, собственик на мините за стипща във Фокея, генуезец от Пера Франческо Драперио. Чрез Драперио Чириако получава аудиенция при султан Мурад II (1421 – 1451) в Одрин през май 1444 г. Все още в османски Одрин, през юни 1444 г. Чириако е свидетел на пратеничествата от страна на Запада от името на Владислав III, Хуняди, Г. Бранкович. Въпреки намерението си да замине за Константинопол, анконецът остава и събира сведения за преговорите, които всъщност уреждат примирието и сключения по-късно Сегедски мир. Едуард Боднар изказва хипотезата, че благодарение на контактите на Драперио Чириако получава текста на примирието и шокиран и разочарован, изпраща писма от Одрин до Хуняди и Чезарини, като открито изразява неудоволствието си от новините. Пристигайки в Константинопол на 24 юни 1444 г., отново пише до двамата и ги призовава да изоставят този *срамен и прокълнат мир*⁸ (Halecki 1943, pp. 91 – 92; Bodnar 1988, p. 259; Pall 1938, pp. 65 – 66).

В Константинопол Чириако посещава често императорския двор, където е добре познат от своите предишни визити, а освен това подновява контактите си с представители на венецианската и генуезката общност там. Той уверява императора, че мирът от Адрианопол няма да бъде спасен, че кръстоносната флота е на път и също така кръстоносната армия от Унгария скоро ще се насочи срещу турците (Bodnar 1988, p. 259).

На 15 юли 1444 г. Чириако, все още в Константинопол, взима участие в един лов извън столицата, воден от Йоан VIII и брат му Теодор II, в който са включени известни генуезци от Пера, представители на венецианската колония и други знатни люде (Bodnar 1988, p. 260). Вероятно в резултат на неформалните разговори, водени по време на този лов, две седмици по-късно деспотът на Мистра – Константин Палеолог, изпраща писмо до Владислав III, призовавайки го да не ратифицира мира, сключен от неговите емисари в Одрин (Bodnar 1988, p. 260, p. 53). Ед. Боднар акцентира и на множеството визити, отразени в дневниците на Чириако, които той прави из Пропонтида (Мраморно море) (в периода от 25 юли до 14 август 1444 г.) и по стратегическите острови и селища по северното крайбрежие на Егейско море (в периода от 20 септември 1444 г. до януари 1445 г.) (Bodnar, Mitchell 1976, pp. 21 – 33, 33 – 60). Посещава поне две-три места, важни от логистична гледна точка за кръстоносната флота –

това са Селимврия и Перинт, а след това на 12 септември отново е в Константинопол, откъдето пише на кардинал Чезарини, че флотата е пристигнала в протоците и че командващият я кардинал легат Франческо Кондулмер е докладвал в столицата. Два дни преди това в императорския двор пристигат писма от Чезарини, Владислав, Хуняди, които съдържат копие от клетвата на Владислав Ягело, че поема на кръстоносен поход, произнесена в Сегед на 4 август, както и новината, че кръстоносната войска е достигнала р. Дунав. Точно Чириако, а не дворцовият секретар Георги Схоларий, превежда тези послания на гръцки език и ги чете на императора, след което радостната новина се разпространява из целия град. Чириако прави множество копия на писмата и ги разпраща до крал Алфонсо Арагонски и други принцове от кралството, призовавайки ги да се включат в кръстоносния поход. Анконецът докладва на Чезарини, че е изтръгнал обещание от императора и братята му да увеличат византийската флота с кораби от Лемнос, Имброс и други острови, които са под техен контрол (Halecki 1943, pp. 92 – 93; Bodnar 1988, p. 260, n. 59)⁹. Пътуванията из Егея на Чириако продължават, като посещава стратегически за кръстоносната флота места – Имброс, Самотраки, Тасос. Плавайки на императорски кораб от Константинопол до Имброс, срещат 12 кораба от флотата, охраняваща Хелеспонта, и той посещава капитана на кръстоносната флота – венецианеца Алвизе Лоредон, когото „насърчил да си върши добре работата“ (Bodnar, Mitchell 1976, pp. 34 – 35)¹⁰. Както вярно заключава Боднар, това може да бъде интерпретирано като неправомерна намеса, освен ако Лоредан не вижда в него папски довереник, а не частно лице, което действа по своя инициатива (Bodnar 1988, p. 262). От Имброс Чириако пише още и на Георги Схоларий с окуражаващата новина за кръстоносната морска операция – европейските и азиатските брегове на Дарданелите са „добре охранявани от нашите галери“ (Bodnar, Mitchell 1976, pp. 36 – 37)¹¹. След Имброс Чириако посещава Самотраки, Тасос и е в Енос, на тракийското крайбрежие, точно по времето, когато Мурад II успява да прекоси с армия Хелеспонта според мълвата с помощта на генуезците, които получили по златен дукат на превозен човек (Bodnar 1988, p. 263). Знаем как се развиват събитията и дотук ще прекратя изложението, посветено на Чириако от Анкона. Но напълно споделям мнението на Едуард Боднар, че в навечерието на битката при Варна анконецът изпълнява функции на папски пратеник, макар и да не е засвидетелстван официално като такъв. Мога само да допълня, че и след разгрома от 1444 г. Чириако продължава да бъде ангажиран в кръстоносната кауза.

Проследявайки дипломатическата активност от страна на Византия в този период, освен Теодор Каристинос можем да посочим и други пратеници на Йоан VIII на Запад. През юни 1443 г. отива в Сиена, по това време папска резиденция, друг византийски пратеник – Андроник Ягарис¹² (Hofmann 1946, vol. III, N 266, p. 84; Dölger 1965, vol. V, N 3503; Saccamo 1956, p. 59;

Kolditz 2013, p. 158, n. 509; Mergiali-Sahas, 2001, p. 602; PLP 7808), който продължава натиска върху папата за организиране на кръстоносен поход, оплаквайки се, че папата все още не е изпратил на венецианците обещаните парични средства, а папа Евгений IV в свое писмо до византийския император от 13 юни 1443 г. го информира, че е посрещнал неговия пратеник. Уверява го в своята ревност и декларира, че работи усилено върху подготовката на обещаната кръстоносна флота. *„Нашият любим син, Андроник Ягарис, пратеник на Ваше величество, дойде при нас, когато приехме с радост и щастие. И от тези неща, които той ни докладва, ние бяхме особено доволни, както обикновено. Той твърди, че е в добро физическо здраве. Но що се отнася до оборудването на флотата за експедицията срещу турците, което същият пратеник ни поиска от наша страна, ние обърнахме внимание на въпроса и ще продължим да го правим, както самият пратеник беше напълно информиран от нас... Остава да се молим на Исус Христос, нашия Господ, с искрено сърце, така че това дело, предприето в чест на неговото пресвято име, да бъде достойно за успешен резултат“* (Hofmann 1946, vol. III, N 266, p. 84; Saccamo 1956, p. 59, n. 5). Самият Ягарис е успял да се увери, пише папата, в активността, разгърната от курията за създаването на флота, *„и днес нашият любим брат Франциск [Франческо Кондулмер], кардинал на Св. Климент, вицекапелан на Светата Римска църква, замина от тук, когато точно поради тази причина [морската експедиция] ние изпратихме като пратеник до частите на Гърция“*. В действителност легатът заминава за Венеция, за да оборудва флота, с който по-късно ще отплава за Гърция (Hofmann 1946, vol. III, N 266, p. 84; Saccamo 1956, p. 59, n. 5).

Всъщност още на 8 май 1443 г. папа Евгений IV определя кардинал Франческо Кондулмер за апостолически легат в Гърция. В булата се казва, че въпреки силното желание на папата да види гърците и народите от Изтока обединени с Рим, сега той иска повече от всичко да види Изтока свободен от турската тирания (Saccamo 1956, p. 60; Setton 1978, p. 68). Споменава се, че с Божията помощ в последните години в Унгария, Полша и Влахия малка армия от вярващи християни разбива огромни множества неверници и папата изяснява намерението си да въоръжи флота, за да се постигне успешен завършек (Setton 1978, pp. 68 – 69, n. 104). В действителност папата не прави нищо съществено до септември 1443 г., когато армията на Владислав Ягело минава Дунав.

През юли 1443 г. в Сиена отива и друг византийски пратеник – Йоан Торцелос/ Джовани Торчело¹³, който през февруари 1442 г. се намира във Венеция и после в Унгария, при Чезарини, Владислав и Хуняди (Saccamo 1956, p. 60, n. 1; Đurić, 1989 p. 309; Mergiali-Sahas, 2001, p. 603; PLP 29360). Императорският дипломат се явява още през 1442 г. във Венеция пред Сената да изложи притесненията на Йоан VIII за съдбата на разделената Унгария (Đurić 1989, p. 309;

Nicol 1988, p. 381). Императорът е убеден, че е необходимо да предупреди за намеренията на Мурад II да придобие тези земи. Сенатът отговоря на 21 февруари 1442 г., като уверява императора, че Серенисимата ще вземе мерки, и призовават Торчело да замине в Унгария и при папата и да се върне при тях с последните новини. Венецианците декларират искреното си желание да направят всичко необходимо за християнската религия и за защитата на вярата, но е добре първо да получат сведенията от Унгария и от папа Евгений IV (Hofmann 1944, vol. II, N 206, p. 97; Iorga 1902, vol. III, p. 83; Nicol 1988, p. 382; Đurić 1989, p. 309, n. 101; Dölger 1965, vol. V, N 3494, Thiriet vol. III, N 2568).

Известни са ключовите моменти от живота и дейността на Йоан Торцелос/Джовани Торчело. В периода 1427 – 1439 г. според негови лични сведения от 1439 г. активността му е съсредоточено основно в двора на султан Мурад II в Одрин, като търговец или византийски пратеник(?), но за съжаление, нямаме сигурни данни каква точно е ролята му там (Babinger 1964, pp. 73 – 74).

През 1439 г., подобно на останалите византийски пратеници от 30-те и 40-те години на XV век, той е във Флоренция като част от византийската делегация по време на Фераро-Флорентинския събор. Достигналите до нас извори – актите на събора, Мемоарите на Силвестър Сиропулос, а също от документите на папа Евгений IV, отчитат ключовото му значение за осъществяването на унията. В резултат на тези важни заслуги папа Евгений IV го обявява за *familiaris pontificius* на 20. VIII. 1439 г., тоест включва го сред папските приближени с годишна издръжка от 400 златни флорина (*400 florini auri annuum*), за да може Торчело *ex Grecia in Italiam reversus* да премине директно на папска служба (Hofmann 1944, vol. II, N 206, pp. 97 – 98; Babinger 1964, p. 74; Setton 1978, p. 68, n. 103; Kolditz 2013, p. 260). В този папски документ той е споменат като *domicellus cretensis* (*със седалище в Крит*).

Запазено е писмо от 16 март 1439 г., посветено на организирането на нова широка балканска коалиция срещу османците. Става въпрос за изложение-съвет с автор Йоан Торцелос/Джовани Торчело, *chevalier, serviteur et chambelan* (*рицар, служител и шамбелан*) на император Йоан VIII, което е изпратено до херцога на Бургундия и Брабант – Филип Добрия. Посланието е публикувано като апендикс към пътеписа на Бертрандон дьо ла Брокиер в изданието на Чарлз Шефер (Schefer 1892, pp. 263 – 266; Babinger 1964, p. 75; Babinger 1951, p. 362; Kolditz 2013, p. 262)¹⁴. Изложението е създадено в контекста на кръстоносните трактати от жанра *De recuperatione Terrae Sanctae*¹⁵ и започва с данни за характера и организацията на турската войска, която според него наброява към 100 000 конници и за да бъде победена, трябва идващата от Запад кръстоносна войска да е към 80 000 (Schefer 1892, pp. 263 – 264). Кръстоносните сили трябва да се състоят от три части, от които най-голямата, около 50 000 души, трябва да премине река Дунав при Видин, а втората, от 20 000 души, трябва да премине при Белград. Според Торчело към кръстоносната армия

ще се присъединят със свои сили съседните на османците страни, които са и най-силно заинтересовани от прогонването на турците от Балканите – Албания, Сърбия, Морейското деспотство и Влашко. От албанските земи той предвижда, че ще бъдат изпратени 20 000 конници, от деспота на Рашка – 40 000 конници, от владетеля на Морея – 15 000 конници, от Влашкия воевода също 15 000 конници (Schefer 1892, pp. 264 – 265; Setton 1978, p. 69, n. 107). Сухопътната войска според Торчело трябва да бъде подпомогната и от флота от „20 въоръжени галери, които да попречат на Турция (азиатската част) да се притече на помощ на Гърция“ (европейските владения на султана), които биха могли да се предоставят от венецианците и каталаните (Schefer 1892, pp. 264 – 265; Angelov 1969, p. 42). Освен помощта на тези балкански държави Торчело е убеден, че помощ за кръстоносците ще дойде и от самото население в границите на османската държава. В нея „има 50 000 християни, които са подвластни на Турчина, и щом видят силата на християните, неудържимо ще се разбунтуват срещу Турчина и ще бъдат тези, които най-вече ще го унищожат“ (Schefer, 1892, p. 265; Angelov 1969, p. 42). Торчело смята, че ще се включат не само християнските войници в османската армия, но и многобройното покорено от османците християнско население на Полуострова. „И ако силите успеят да се съберат в Адрианопол, няма да има повече съмнение, защото цялата страна ще се разбунтува срещу Турчина и местните хора от страната ще бъдат тези, които ще го унищожат“ (Schefer 1892, p. 266; Angelov 1969, p. 42).

В изложението на Торчело има и други интересни моменти – той дава ценни съвети по кои пътища трябва да се движат основните сили на кръстоносната войска, и посочва какво е разстоянието между отделните селища на Балканите. „От Видин до Адрианопол – 15 дни; от Адрианопол до Константинопол има 3 дни, и от Константинопол до Галиполи, което е морско пристанище и пункт за преминаване в Турция – 3 дни“ (Schefer 1892, p. 266). Също така дава идеи как може да се финансира такъв кръстоносен поход на Запад – като се дадат индулгенции от папата и се осигури материална печалба за участващите благородници и князе (Schefer 1892, pp. 264 – 265; Angelov 1969, p. 43).

В заключение дипломатът се връща към своята основна мисъл, че ако се организира добре една кръстоносна войска срещу османците и тя успее да се придвижи до османската столица Одрин, няма никакво съмнение в крайния успех. „И ако силите успеят да се съберат в Адрианопол, няма да има повече съмнение, защото цялата страна ще се разбунтува срещу Турчина и местните хора от страната ще бъдат тези, които ще го унищожат“ (Schefer 1892, p. 266; Angelov 1969, p. 43).

Изложението съвет е запазено само на френски език. В него *Messire Jehan Torzelo* описва възможността за борба с османската власт с позоваване на дългия си престой в двора на султана, като споменава, че за 12 години се озо-

вах в двора на Великия турчин (Schefer 1892, p. 263; Babinger 1964, p. 76). Според проучванията на С. Колдиц и Т. Ганшу обаче това надали е възможно, тъй като от 1428 г. Торчело е във византийската столица. Вероятно тези 12 години не трябва да се разбират като непрекъснато присъствие в двора на султана (Schefer 1892, p. 263; Kolditz 2013, p. 261, n. 462; Ganchou 2015, p. 357, n. 45)¹⁶. В изворите Торчело е засвидетелстван като консул на каталаните и сицилианците в Константинопол в периода 1428 – 1434 г.; в действителност той е споменат като *civis dicte civitate Constantinopolis* в акта от Барселона от 16 август 1428 г., с който е назначен за консул на каталаните (Ganchou 2015, p. 357, n. 46, n. 47). Торчело е в лични контакти с крал Алфонсо Арагонски, за което свидетелства писмо на краля от 15 февруари 1434 г., адресирано „до нашия любим и предан Йоан Торчело, консул на каталаните и сицилианците в Константинопол“ (Ganchou 2015, p. 357, n. 49).

От византийска страна обаче изглежда, че широките междуличностни контакти и умения на каталанския консул междувременно му създават сериозни проблеми. Така през септември 1432 г., когато генуезците и венецианците се сблъскват в Босфора, този бивш поданик на Серенисимата забравя за задълженията на новата си принадлежност [константинополски гражданин] и вярвайки, че е защитен от своя „каталански“ неутралитет, проявява неблагоразумието да се ангажира открито на венецианска страна, като по този начин сериозно нарушава повелите на императора. Аферата очевидно води до съдебен процес за държавна измяна, който довежда до загубата на 2000 дуката. Удивително е обаче колко бързо успява да възстанови състоянието си и отново да си възвърне императорското благоволение (Ganchou 2015, pp. 357 – 358, n. 50; Setton 1978, p. 68, n. 103).

В изворите Йоан Торцелос/Джовани Торчело е споменат и като притежател на големи поземлени владения на остров Крит 1439 – 1467 г. Както споменахме по-горе, на 20 август 1439 г. е определен от папата като *dilectus filius nobilis vir Iohannes Torcellus domicellus cretensis*, който за пет години става арендатор на имот в селцето Лигортинос (*casale sive possessio ligurtini vulgariter nuncupatum diocesis cretensis*) на остров Крит, край Кандия (Ираклион) с годишен доход за 5 години. Този имот е под властта на латинския патриарх на Константинопол (Hofmann 1944, vol. II, pp. 97 – 98; Iorga 1899, vol. II, pp. 365 – 366; Fedalto, G. (Ed.) 1990, N 814, p. 385; Babinger 1964, p. 74, n. 2; Babinger 1951, p. 363, n. 5; Ganchou 2015, p. 360, n. 56). Тази аренда е удължавана неколкостранно в следващите години (Setton 1978., p. 68, n. 103, Kolditz 2013, p. 260, n. 458)¹⁷.

Джовани Торчело е активен дипломат, който в периода 1441 – 1443 г. няколко пъти пътува до папската курия и до Венеция от името на императора (Babinger 1951, p. 363, n. 5; Kolditz 2013, p. 262, n. 466), а по-късно, през 1447 г. е и в двора на крал Алфонсо (Babinger 1951, p. 363, n. 4; Cerone 1902,

pp. 436 – 440). Неговата многостранна кариера, която продължава и след 1453 г., вече е доста добре изследвана (Ganchou 2015, pp. 355 – 365, pp. 373 – 381). Според Франц Бабингер още от 1441 г. е пратеник на Йоан VIII Палеолог в Унгария, откъдето пътува през Венеция (1442 г.) до папата. (Iorga 1902, III, p. 83; Babinger 1951, p. 363, n. 5).

Както посочихме вече, след мисията си във Венеция през февруари 1442 г. Торчело продължава дипломатическите си пътувания на Запад – в Унгария и при папата. (Iorga 1902, III, p. 83; Dölger 1965, vol. V, N 3494; Thiriet, vol. III, N 2568, p. 92; Ganchou 2015, p. 361, n. 59). През 1443 г. заминава при Евгений IV, с когото се среща в Сиена в началото на юли 1443 г. Отзвукът от това посещение е отразен в писмо на папата до Йоан VIII от 6 юли 1443 г., в което Евгений IV разказва на императора колко велика е била радостта му да види отново „твоя пратеник“ (nuntius tuus) „Вашият пратеник, любимият син, благородникът Йоан Торцелос, дойде при нас и ни представи на Ваше величество писмата, които ние с благодарност получихме и четем с удоволствие. Що се отнася до връзката на самото съобщение и съдържанието на гореспоменатите писма, всичко това по въпроса за [кръстоносната] кампания и оборудването на флотата срещу турците ние ги подготвихме и се заехме сериозно, тъй като той самият се завърна при вас... (Hofmann 1946, vol. III, N 267, pp. 84 – 85; Iorga 1899, vol. II, p. 397; Setton 1978, p. 69; Ganchou 2015, p. 361, n. 60).

Три дни по-късно, отчитайки заслугите му за постигане на унията с Източната църква и верността му към Римската курия, на 9 юли 1443 г. папата му присъжда честта и произтичащите от нея привилегии да бъде *папски рицар* – *miles apostolicus* (Hofmann 1946, vol. III, N 268, pp. 85 – 86; Kolditz 2013, p. 262). Той нарежда на Торчело, изрично посочен в документа като *civis Constantinopolitanus*, да се закълне във вярност на кардинала легат Франческо Кондулмер (Hofmann 1946, vol. III, N 268, pp. 85 – 86; Dölger, vol. V, N 3504; Babinger 1964, pp. 73 – 74, n. 3; SETTON 1978, p. 69, n. 106). На същата дата, 9 юли 1443 г., папата разпорежда изплащане на 100 флорина от Camera apostolica на Джовани Торчело в негова подкрепа (*pro sua subventione*) и го определя като „пратеник на най-светлия господар, императорът на Гърците“ (*orator serenissimi domini imperatoris Grecorum*) (Iorga 1899, vol. II, p. 22; Setton 1978, p. 69, n. 106; Ganchou 2015, p. 362, n. 61; Kolditz 2013, p. 262, n. 467).

В булата от 9 юли 1443 г., с която получава титлата *miles apostolicus*, се казва следното: „Вашата вярност и преданост, които показахте към нас и към Римската църква, докато се занимавахте с най-славното обединение на Източната и Западната църква, вие показахте, че притежавате, тъй като след като се осъществи самият съюз, не спирате да показвате непрекъснато [вашата вярност и преданост], са достойни за похвала, да продължим със специални милости и благодеяния... (Hofmann 1946, vol. III, pp. 85 – 86).

Трябва да се отбележи обаче тази двойна лоялност на пратеника, тъй като, когато на 27 ноември 1444 г. същата тази Camera apostolica възстановява на Медичите 30 флорина, платени на Торчело, последния този път е посочен като *orator apostolicus pro factis santissimi domini Pape* (Iorga 1899, vol. II, p. 23; Setton 1978, p. 69, n. 106; Ganchou 2015, p. 362, n. 62). Макап че действа като византийски посланик на Запад, Джовани Торчело също така очевидно действа паралелно и като папски агент на Изток (Matschke, Kl.-P. 2003, pp. 102 – 103, p. 107, n. 113).

След разгрома на кръстоносната армия при Варна през 1444 г. Венеция сключва договор с османците 1446 г., Папството не успява да помогне адекватно на застрашената Византийска империя, и единственият, който остава като евентуален западен съюзник на Византия, е Алфонсо V Арагонски. Кралят на Арагон и Неапол, който е единствената надежда за военна помощ и притежава военноморско надмощие в региона на Източното Средиземноморие, е много важен за Византия. Поради това Джовани Торчело е изпратен при крал Алфонсо през пролетта на 1447 г. като посланик на император Йоан VIII, където отива и с цел да получи лични уверения (Dölger 1965, vol. V, N 3512; Cerone 1902, pp. 439 – 440; Marinescu 1950, p. 423, n.4, n. 5; Ganchou 2015, p. 365, n. 72)¹⁸. Отговорът на крал Алфонсо Арагонски до Йоан VIII от 26 май 1447 също е запазен (Cerone 1902, pp. 439 – 440). По-късно, през 1451 г. зетят на Торчело – Мануил Палеолог, също посещава двора на крал Алфонсо¹⁹.

Много любопитна е дейността на Джовани Торчело/Йоан Торцелос, византийски дипломат и папски агент, след падането на Константинопол. Можем да посочим, че от 1455 г. до 1458 г. той е на служба при Баязид (Каликст Осман) – син на Мурад II, брат на Мехмед II (1451 – 1481), когото неговото семейство отглежда и тайно успява да преведе през Венеция до Рим, за да бъде използван този брат на Мехмед II в кръстоносните инициативи на Папството²⁰. Джовани Торчело умира през 1477 г.

От направения преглед на дипломатическите контакти в периода 1439 г. до 1444 г. между Византия и Папството и Запада, като цяло, можем да обобщим няколко основни момента. Продължава активната дейност на византийските дипломатически представители на Запад в търсене на помощ срещу османците от европейските дворове и Папството, започната бурно още от император Мануил II Палеолог (1391 – 1425)²¹. В допълнение към контактите по време на и след събора в град Констанц (1414 – 1418) и преди събора във Ферара-Флоренция и от страна на Папството, и от страна на Византия се водят трескави преговори за осигуряването на западна помощ и организирането на кръстоносен поход за изгонване на османците от Балканите. В кръстоносните инициативи на Папството в изпълнение на договореното във Флоренция са въвлечени редица европейски дворове – Бургундия, Арагон, Полша, Унгария, италианските държави – Венеция, Флоренция. Съответно към тях са изпра-

щани и византийските дипломати в търсенето на военна и финансова помощ за загиващата империя. Голяма част от византийските дипломати, действащи на Запад през разглеждания период, са в тясното обкръжение на император Йоан VIII и присъстват на събора от 1438 – 1439 г. Някои от византийските дипломати са представители на фамилии, занимаващи се с дипломатическа дейност (като фамилията Ягарис); други византийски дипломати са с т. нар. *двойна лоялност*, действащи както в полза на Византия, така и на Папството (какъвто е случаят с Йоан Торцелос/Джовани Торчело, Чириако от Анкона).

Дейността както на папските, така и на византийските пратеници не прекъсва с тежкото християнско поражение при Варна през 1444 г., напротив, повечето от тях продължават дипломатическата си активност в опити да се организира нова кръстоносна експедиция за спасяване на източното християнство.

Благодарности

Тази статия е резултат от проучванията, финансирани по проект *SUMMIT: Проект на Софийския университет по покана „Създаване на мрежа от изследователски висши училища в България“*.

БЕЛЕЖКИ

1. На 14 юни 1445 г. е реинборсиран от Camera apostolica за разносните по пътуването: *„На преподобния в Христа отец дон Кристофор, по Божията милост епископ на Корон, 125 златни флорини от Камерата, за останалата част от всички разходи, направени от него за галерата на Кондулмер в Модон и за пристигането му в Анкона по делата на нашия светейши господар, папата“* (Iorga 1899, vol. II, p. 24).
2. Архиепископът на Амасия – Пахомий, през октомври 1445 г. пристига във Венеция и информира Сената за преговорите на Византия с Шарл VII, крал на Франция, Бургундския херцог Филип и папата, а отговорът на Сената е от 19 октомври 1445 г. (Dölger 1965, vol. V, N 3512). Този пратеник участва в дипломатически мисии и в Бургундия, и във Венеция. (Dölger 1965, vol. V, N 3510; Nicol 1988, p. 385).
3. На 7 септември 1446 г. получава 600 флорина от Camera apostolica, за да покрие разносните си в Унгария (Iorga 1899, vol. II, p. 26).
4. Каристинос, както повечето византийски дипломати през 40-те години на XV в., е част от византийската делегация на събора във Ферара-Флоренция. Като конен пратеник на императора, той стига до патриарх Йосиф II при пътуването му с кораб по река По до Ферара, за да го информира за проскинезиса, желан от папа Евгений IV. Теодор Каристинос досега е единственият засвидетелстван представител на тази фамилия. След събора са големите му дипломатически мисии през 1443 г., когато Каристинос

първо е във Венеция, после в курията, в Бургундия и накрая в двора на Алфонсо V Арагонски (Dölger 1965, vol. V, N 3498 – 3500; PLP 11297). Според свидетелството на Леонардо от Хиос в писмото му до папа Николай V *De urbis Constantinopoleos captivate* Теодор Каристинос участва в защитата на Константинопол при превземането му от османците през 1453 г., като защитава порта Kaligarea. Леонардо от Хиос го характеризира като *senex, robustus, catholicos*. Pertusi 1976, vol. 1, p. 71, p. 148, p. 390, n. 2. Вероятно Каристинос загива при превземането на Константинопол (Kolditz 2013, p. 533).

5. В документ от комуната на Флоренция от 16 май 1443 г. се посочва, че той след това трябва да отиде при папата в Сиена. „Открито предаде на господин Теодор Каристинос, пратеник на най-светлия император на Константинопол, който трябваше да продължи до Сиена, с цялата си свита, както коне, така и пешаци, свободно и без никакво заплащане на мита и такси, като също така си осигури ескорт“ – (Iorga 1899, vol. II, p. 396).
6. Писмото на Чириако до император Йоан VIII е с дата малко след 26 февруари 1444 г. и е издадено от Halecki 1943, pp. 79 – 85, с български превод у Mitev 2020, pp. 214 – 215.
7. Както самият анконеец посочва в писмото до Йоан VIII, цитирано по-горе.
8. Писмата са от 24 юни 1444 г., издадени от Halecki 1943, pp. 91 – 92, Pall 1938, pp. 65 – 66.
9. Писмото до Чезарини от Константинопол е от 12 септември 1444 г. Вж.: Halecki 1943, pp. 92 – 93.
10. В писмо на Чириако от Имброс, от 27 септември 1444 г., вж.: Bodnar, Mitchell 1976, pp. 34 – 35.
11. Писмото до Георги Схоларий, от 29 септември 1444 г., вж.: Bodnar, Mitchell 1976, pp. 36 – 37.
12. Споменат като *Андромен* в писмо на папа Евгений IV, е идентифициран като *Андроник* в PLP 7808, Andronikos Palaiologos Iagaris, пратеник в Египет 1425 – 1436 г., 1436 г. – в Трапезунд и Грузия, 1437 г. и 1449 г. при Мурад II, през 1438 г. е на събора във Ферара, 1443 г. – при папа Евгений IV. Дипломатическата дейност на Андроник Ягарис продължава и след 1444 г. През 1449 г. води от името на новия император Константин XI успешни преговори за сключване на мир с Мурад II. Един Андроник Ягарис се открива в регистри на френската корона за времето след 1457 г. Същият през 1459 г. е на път за Италия и получава препоръчително писмо от патриарха в изгнание Григорий III, в което е посочено, че е свързан с императора на Константинопол (Kolditz 2013, pp. 158 – 159, n. 510, n. 509).
13. Йоан Торцелос/Джовани Торчело се среща споменат в изворите по следния начин: Iohannes Torcello – Hofmann 1944, vol. II, N 206, pp. 97 – 98; „На благородния мъж Йоан Торчело, пратеник на Пресветлия господар, император на гърците, сто флорина злато от хазната, без задържане, за него-

- вата субсидия., Iorga 1899, vol. II, p. 22; Joan Troxello (*A misser Joan Troxello, Manuel Palalogo et Manuel Troxello, Greci de Costantinopoli*) – Iorga 1899, vol. II, p. 50; Messire Jehan Torzelo – Schefer (Ed.), 1892, p. 263; в изворите се среща и като Zanachi Torcello – Badoer 1956, p. 194; Iorga 1902, vol. III, p. 83; Kolditz 2013, p. 260, n. 455, n. 456.
14. Това изложение на Торчело от 16.ІІІ.1439 г., написано във Флоренция, е изпратено на бургундския херцог Филип Добрия (1419 – 1467) чрез флорентинеца Андре дьо Пелазаго (*Messire Andre de Pellazago*). За папския пратеник Andrea da Palazzago – вж.: Maliocco, 1961. Изказвам благодарност на доц. д-р Албена Миланова за помощта при превода на този старофренски текст.
 15. Повече за кръстоносните трактати от жанра *De recuperatione Terrae Sanctae*. Вж. Nikolov 2006; 2018.
 16. Ганшу пояснява, че по-вероятно става въпрос не за престой от 12 години при Мурад, а че е бил при него преди около 12 години. Тоест става въпрос за грешка в текста на изложението съвет от 1439 г.
 17. Когато кардинал Весарион става латински патриарх на Константинопол, се опитва да прекрати това му притежание, но през ноември 1466 г. постигат разбирателство и имотът остава за Торчело и даже получава правото да бъде наследен от неговото семейство. Вж. (Kolditz 2013, p. 261; Ganchou 2015, p. 350). Интересен е фактът, че Торчело, когато разбира за намеренията да му се отнеме този имот, притеснен, търси уверения от венецианския сенат, а именно правото на ползване да остане за него, както и за неговите деца и потомци. В своя подкрепа той иска гаранции от страна на венециански благородници. *Потвърждава се от многобройните свидетелства на редица наши бележити благородници, че забележителният рицар господин Йоан Торцелос, нашият верен критски гражданин, от ранна възраст непрекъснато се е държал вярно и почитено спрямо интересите на нашето владение, стремежи се с най-голямо усърдие към увеличаване на величието и престижа на нашата държава* (Ganchou 2015, p. 379, n. 106).
 18. Посланик в Бургундия на византийския император Йоан VIII на 27 октомври 1444 г. е и Перо Роко, за когото арагонската канцелария пише следното: „Item a XXjj del dit mes (ottobre) en lo dir camp (de vale de sango) a mossen pero roczo embajador del emperador de Contestinoble per lo susteniment seu – XXd“ (Cerone 1902, p. 436, n. 1; Đurić 1989, p. 311, n. 114).
 19. През март 1451 г. зетят на Торчело – Мануил Палеолог, пристига при неаполитанския крал. Този път това е строго частно посещение, не само че *vir nobilissimus Manuel Paleologos, civis Constantinopolitanus*, не предприема това пътуване като посланик на своя император, а идва по собствено желание, за да се постави в служба на краля, който го прави свой *son grand camerlingue, son conseiller et son familier* (велик камериер, съветник и познат), като същевременно му осигурява завръщане „в Гърция“ (Ganchou 2015, p. 365, n. 72).

20. Джовани Торчело е разделен от жена си и децата си след падането на Константинопол през 1453 г., които са взети в плен, и едва през втората половина на 1457 г. успява да си върне семейството, благодарение на личната намеса на папа Каликст III (1455 – 1458). Торчело и съпругата му Анна Палеологина отглеждат петгодишно момче – Баязид, по-малкия брат на Мехмед II, когото султан Мурад II изпраща в Константинопол, за да го спаси от станалото вече ритуално братоубийство, което всеки възкачил се на трона султан извършва (Ganchou 2015, p. 374). Цялата история е разказана подробно от един познат на папа Каликст III, който го научава от самия папа (Ganchou 2015, p. 374, n. 94). Става въпрос за дълго и много увлекателно писмо, изпратено от Рим до херцога на Милано на 23 юни 1456 г., което се пази в Държавния архив на Милано и е издадено от Франц Бабингер (Babinger 1964, p. 75, n. 6; Babinger 1951). Според това свидетелство умиращият султан поверява малкия си син на Торчело през 1451 г. (Ganchou 2015, p. 374, n. 95). Изборът на Джовани Торчело от Мурад II предполага близки отношения между двамата. Очевидно през 1426/1427 г. Торчело се сближава със султана достатъчно, за да заслужи доверието му и двадесет години по-късно да бъде избран за настойник на малкия му син. Торчело успява да скрие самоличността на детето. Тайната за съществуването на младия османски принц, в крайна сметка, достига до Западна Европа (Ganchou 2015, p. 375). След 1453 г. Торчело се установява в Негропонт заедно с членовете на семейството си, които успява да откупи (Ganchou 2015, p. 375). Едва в началото на 1456 г. започва пътуването до Венеция (Ganchou 2015, p. 377). В началото на юни папският пратеник кардинал Исидор пристига във Венеция, за да ги посрещне, и получава скъпоценния *депозит*, на когото папата придава „по-голяма стойност, отколкото ако беше придобил съкровището на Сан Марко във Венеция“ (Ganchou 2015, p. 378, n. 103). През следващите четири години Торчело получава от папата задачата да продължи да се грижи за възпитанието на малкия Баязид, когото папата покръства и му дава името Каликст Осман, известен като Турчето. Папа Каликст III изпраща настойника и неговия подопечен извън Рим, в крепостта Сполето, за да го предпази. Заслугите на Торчело за запазване на Каликст Осман и предаването му в ръцете на Папството тежат много по-малко след провала на кръстоносния поход на папа Пий II (1458 – 1464), тъй като османският принц е трябвало да служи за съперник на Мехмед II при тази инициатива. Ситуацията дотолкова се променя, че през следващата 1465 година папа Павел II (1464 – 1471) решава да се раздели с него и да го предложи на унгарския крал Матияш Корвин (1458 – 1490) (Ganchou 2015, p. 379, n. 105).
21. Вж. Popova 2005.

ЛИТЕРАТУРА

- АНГЕЛОВ, Д., 1969. Борбите на българския народ против османската власт през първата половина на XV в. и походите на Владислав Варненчик. В: *Варна 1444. Сборник с изследвания в чест на 525-годишнината*

- от битката край гр. Варна. София: Държавно военно издателство.
- МИТЕВ, Н. 2020. *Кръстоносните походи на Владислав Варненчик: По писмени и археологически данни*. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“. ISBN 978-619-201-445-2.
- НИКОЛОВ, А. 2018. *От Акра до Константинопол. Пет средновековни трактата за ислямо-християнските взаимоотношения*. София: Издание на Кирило-методиевски научен център, БАН. ISBN 978-954-9787-34-4.
- НИКОЛОВ, А., 2006. „Вярвай или ще те убия“. „Ориенталците“ в кръстоносната пропаганда 1270 – 1370. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN-10:954-07-2301-9, ISBN-13:978-954-07-2301-3.
- ПОПОВА, И., 2005. *Византийската дипломация и Западът (1391 – 1425)*. В. Търново: Фабер. ISBN 954-775-470-X.

Acknowledgments & Funding

This article is the result of research funded by the *SUMMIT: Project of Sofia University under the call “Establishing a network of research universities in Bulgaria”*.

REFERENCES

- ANGELOV, D., 1969. Borbite na balgarskiya narod protiv osmanskata vlast prez parvata polovina na XV v. i pohodite na Vladislav Varnenchik. In: *Var-na 1444. Sbornik s izsledvaniya v chest na 525-godishninata ot bitkata kray gr. Varna*. Sofia: Darzhavno voenno izdatelstvo [in Bulgarian].
- BABINGER, F., 1951. „Bäjezid Osman“ (Calixtus Ottomanus), ein Vorläufer und Gegenspieler Dschem-Sultans. *La Nouvelle Cito*, vol. III (Brüssel), pp. 349 – 388.
- BABINGER, F., 1964. Veneto-kretische Geistesstrebungen um die Mitte des XV. Jahrhunder, *Byzantinische Zeitschrift*, vol. 57, pp. 62 – 77.
- BADOER, G., 1956. *Il libro dei conti di Giacomo Badoer (Costantinopoli 1436 – 1440)*. U. Dorini & T. Bertelè (Eds.). Rome: Istituto Poligrafico dello Stato, Libreria dello Stato, (Il nuovo Ramusio, 3). ISSN 0469-2543.
- BODNAR Ed., 1960. *Cyriacus of Ancona and Athens*, Latomus.
- BODNAR, E., 1988. Ciriaco d’Ancona and the Crusade of Varna. A closer look. *Mediaevalia*, vol. XIV, pp. 253 – 280.
- BODNAR, E.; MITCHELL, C., (Eds.), 1976. *Cyriacus of Ancona’s Journeys in the Propontis and the Northern Aegean 1444 – 1445*, Memoires of the American Philosophical Society, vol. 112, Philadelphia, Pa. ISBN: 0871691124.
- BODNAR, E. et al., 2003. *Cyriac of Ancona Later Travels*. (The I Tatti Renais-

- sance Library, vol. 10), Harvard University Press. ISBN 9780674007581;
- BODNAR, E. et al., 2015. *Cyriac of Ancona Life and Early Travels* (The I Tatti Renaissance Library, vol. 65) ISBN 9780674599208;
- CACCAMO, D., 1956. Eugenio IV e la Crociata di Varna. *Archivio della società romana di storia patria*, vol. LXXIX, Roma, pp. 35 – 89.
- CECCONI, E., 1869. *Studi storici sul Concilio di Firenze. Parte prima: Antecedenti del Concilio*. Florence: Tipografia all'insegna di S. Antonino.
- CERONE, F., 1902. La politica orientale di Alfonso di Aragona. *Archivio storico per le provincie napoletane*. vol. XXVII, pp. 3 – 93, 380 – 456, 555 – 634, 774 – 852.
- CERONE, F., 1903. La politica orientale di Alfonso di Aragona. *Archivio storico per le provincie napoletane*. vol. XXVIII, 154 – 266.
- Diplomatarium Veneto-Levantinum*. G. M. THOMAS & R. PREDELLI. (Ed.), vol. II. Venetiis, 1899.
- DÖLGER, F. (Ed.), 1965. *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565 – 1451*. Vol. 5 – Regesten von 1341 – 1453. München.
- ĐURIĆ, I., 1989. *Sumrak Vizantije. Vreme Jovana VIII Paleologa 1392 – 1448*. Zagreb: Naprijed.
- FEDALTO, G. (Ed.) 1990. *Acta Eugenii Papae IV (1431 – 1447)*. Roma (*Pontiicia Commissio codici iuris canonici orientalis recognoscendo, Fontes series III, vol. XV*).
- GANCHOU, T., 2015. Sujets grecs crétois de la Sérenissime à Constantinople à la veille de 1453 (Ioannès Tortzélós et Nikolaos Pôlos): une ascension sociale brutalement interrompue. In: GH. ORTALLI, OL. JENS SCHMITT, E. ORLANDO (Eds.). *Il Commonwealth veneziano tra 1204 e il Fine della Repubblica. Indentità e peculiarità*, pp. 339 – 389. Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. ISBN: 9788895996523.
- HALECKI, O., 1943. *The Crusade of Varna. A Discussion of Controversial Problems*. New York City: Polish Institute of Arts and Sciences of America.
- HALFF, M., 2020. The Pope's Agents in Constantinople: Eugenius IV's Legation on the Eve of the Concil of Ferrara-Florence (1438 – 1439). *Mediterranea. International Journal on the Transfer of Knowledge*, vol. 5, pp. 91 – 151. DOI:10.21071/mijtk.v5i.12254.
- HOFMANN, G., (Ed.), 1944. *Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes. Pars II - Epistolae pontificiae de rebus in Concilio Florentino annis 1438-1439 gestis*. In: *Concilium Florentinum. Documenta et Scriptores, Series A*. Rome: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum.
- HOFMANN, G., (Ed.), 1946. *Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes. Pars III - Epistolae pontificiae de ultimis actis Concilii Florentini annis 1440 – 1445 et de rebus post concilium gestis annis 1446 – 1453*. In: *Concilium Florentinum. Documenta*

- et Scriptores, Series A.* Rome: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum.
- HOFMANN, G., 1949. Päpstliche Gesandtschaften für den Nahen Osten, 1418 – 1453. *Studia Missionalia*, vol. 5, pp. 45 – 71.
- IORGA, N. 1899. *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle.* Seconde série. Paris: Ernest Laroux.
- IORGA, N. 1902. *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle.* Troisième série. Paris: Ernest Laroux.
- JEAN DE WAVRIN, 1864 – 1891. *Recueil des croniques et anchiennes istories de la Grant Bretagne, a present nomme Engleterre*, W.L.C.P. Hardy, (Eds), vols. 1 – 5, London: Longman, Green, Longman, Roberts, and Green.
- JEHAN DE WAVRIN, 1859. *Anchiennes croniques d'Engleterre*. E. DUPONT (Ed.), vol. II, Paris: Libraire de la Société de l'Histoire de France [*Rerum Britannicarum Medii Aevii Scriptores*]
- KOLDITZ, S., 2013. *Johannes VIII. Palaiologos und das Konzil von Ferrara-Florenz (1438/39)*, vol. 1–2 (Monographien zur Geschichte des Mittelalters, 60). Stuttgart: Anton Hiersemann Verlag, ISBN 978-3-7772-1319-4.
- LAURENT, V., 1971. *Les “Mémoires” du Grand Ecclésiarque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438–1439)*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, (Publications de l'Institut français d'études byzantines=
- MALIOCCO, C., 1961. Andrea da Palazzago. In: *Dizionario biografico degli Italiani*, vol. 3, [viewed 07 April 2024]. Available from: [https://www.treccani.it/enciclopedia/andrea-da-palazzago_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/andrea-da-palazzago_(Dizionario-Biografico)/)
- MARINESCU, C., 1950. Notes sur le quelques ambassadeurs byzantins en Occident à la veille de la chute de Constantinople sous les Turcs. *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'histoire orientales et slaves*, vol. X, pp. 419 – 428.
- MATSCHKE, KL.-P. 2003. Von der Diplomatie des Überflusses zur Diplomatie des Mangels. Byzantinische Diplomaten auf der Suche nach westlicher Hilfe gegen die Türken am Vorabend des Falls von Konstantinopel. In: R. CH. SCHINGES & KL. WRIEDT (Eds.), *Geasndtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*. pp. 87 – 134. Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag. ISBN 3-7995-6860-3.
- MERGIALI-SAHAS, S., 2001. A Byzantine Ambassador to the West and His Office during the Fourteenth and Fifteenth Centuries: A Profile. *Byzantinische Zeitschrift*, vol. 94, pp. 588 – 604.
- MITEV, N. 2020. *Krastonosnite pohodi na Vladislav Varnenchik: Po pismeni i arheologicheski dannii*. Shumen: Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“. [in Bulgarian]. ISBN 978-619-201-445-2.
- NICOL, D. M., 1988. *Byzantium and Venice. A Study in Diplomatic and Cultural Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.

- NIKOLOV, A. 2018. *Ot Akra do Konstantinopol. Pet srednovekovni traktata za islyamo-hristiyanskite vzaimootnosheniya*. Sofia: Izdanie na Kirilo-metodievski nauchen tsentar, BAN. [in Bulgarian]. ISBN 978-954-9787-34-4.
- NIKOLOV, A., 2006. „Vyarvay ili shite te ubiya“. „Orientalsite“ v *krastonosnata propaganda 1270 – 1370*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. [in Bulgarian]. ISBN-10:954-07-2301-9, ISBN-13:978-954-07-2301-3.
- PALL, FR., 1938. Ciriaco d'Ancona e crociata contro i Turchi. *Bulletin Historique de l'Academie roumaine*, vol. 20, pp. 9 – 68.
- PERTUSI, A., (Ed.) 1976. *La Caduta di Costantinopoli. Vol. I. La testimonianza dei contemporanei*. Roma: Fondazione Lorenzo Valla. Arnoldo Mondadori Editore.
- PESCE, L., 1974. Cristoforo Garatone trevigiano, nunzio di Eugenio IV, *Rivista di storia della Chiesa in Italia*, vol. XXVIII, pp. 23 – 93.
- POPOVA, I., 2005. *Vizantiyskata diplomatsiya i Zapadat (1391 – 1425)*. V. Tarnovo: Faber. ISBN 954-775-470-X. [in Bulgarian].
- SCHEFER, C. (Ed.), 1892. *Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de la Broquière: premier conseiller de Philippe le Bon, duc de Bourgogne*. Paris: Ernest Leroux.
- SETTON, K. M. 1978. *The Papacy and the Levant (1204 – 1571). V. 2. The Fifteenth Century*. Philadelphia: The American Philosophical Society.
- THIRIET, F. (Ed.), 1961. *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Roumanie*, vol. III, Paris: Mouton & CO.
- TRAPP, E., et al. (Eds.), 1976–1996. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, vols. 1 – 12, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien (CD-ROM Version, Wien, 2001).

**DIPLOMATIC ACTIVITY BETWEEN BYZANTIUM
AND THE WEST/PAPACY ON THE EVE OF THE CRUSADE
OF VLADISLAV III JAGELLO
AND JAN HUNYADI IN 1443 – 1444**

✉ **Prof. Dr. Ivayla Popova**

WoS Researcher ID: AAL-4398-2021

ORCID iD: 0000-0002-8972-0455

Faculty of History

University of Sofia

15, Tzar Osvoboditel Blvd.

1504 Sofia, Bulgariay

E-mail: ilpopova@uni-sofia.bg